

שמעתא למיקתא

גליון צ"ו - פ' ויקרא - החודש ה'תשע"ב / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם חייב להכניס עצמו לחולי עבור אכילת מצה

כתב השו"ע (סי' תנה מטע"ג) דחייב אדם לאכול כזית מצה בליל פסח דכתיב (שמות יב, יח) "בי"ד יום לחודש בערב תאכלו מצות".

ועי"ש (סי' תנג טע"א) שכתב שיוצאים ידי חובת מצה בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבלות שועל ובשיפון. אלא דהרמ"א כתב דהמנהג ליקח לכתחלה חטים. וביאר המ"ב (סי' ב) דהיינו טעמא משום דהוא חביב לאדם ביותר ואיכא משום הידור מצוה. ונע"י בחשב האמור (ח"ג סי' ט) דודאי האנשים אשר אכילת חטה קשה לבריאותם ושיבולת שועל יותר נח להם, מותר להם לעשות מצה משיבולת שועל, ואין לחוש שהשימור קשה יותר אע"פ שהשיבולת שועל קשה מהחטה. אולם בתפארי" (פסחים פ"ב סי' מ"ה) כתב טעם אחר לעשיית המצות מחיטים, כי אין ממחרות לחמץ. ובדעת תורה (שם) הביא מהמ"א (סי' ה) שהשעורים והשיפון ממחרים לחמץ, ועי' במנח"ם (ח"ט סי' מס). והנה דבר השכיח שישנם אנשים הרגישים לקמח וכד' ואם אוכלים מצה מכניסים עצמם בחולי, וכן ישנם אנשים שע"י שתיית יין נופלים למשכב וכד'. ויש לדון האם חייבים להכניס עצמם לחולי היכן דליכא חשש סכנה, כדי לקיים חיובם [עיי' בגליון פ"ח שבארנו דהיכן דאיכא חשש סכנה אסור להחמיר ע"ע לקיים המצות]. ואע"פ דאמרו חז"ל "שלוחי מצוה אינם ניזוקים" ו"ישומר מצוה לא ידע דבר רע", היכן דשכיחה היזקא שאני נע"י בשד"ח (מנ"ש כלל נח ד"ה אמנם) בזה. ועוד דלענין נזק טבעי הרבה פוסקים לא אמרין "ישומר מצוה...", עי' בנשמת כל חי (פלאגי"ט סי' מב ד"ה ומעתה), בדברי מלכיאל (ח"ב סי' נג אות ו) ובבית שעים (יריד סי' שסח).

ובאמת בתשובת הרדב"ז (ח"ג סי' תתס"ו וסי' תרפ"ג) משמע ד"מצטער" פטור ממצות עשה כמו שמצינו לענין מצות סוכה דמצטער פטור מן הסוכה. וכן הברכ"י (סי' תעב אות י) מביא דעת הראש יוסף דמצטער פטור מן הסוכה ומכל המצות. ובשד"ח (כללים מנ"ח כ"ג) כתב כן בשם עוד פוסקים. וא"כ ק"ו בדמקום חולי פטור ממצות עשה. אלא שכבר דחו דבריהם כמה אחרונים, כי פטור מצטער לא נאמר אלא לענין סוכה נע"י בברכ"י (שם) וביוסף אומץ (סי' מ אות ב ובסי' סה ד"ה שוב דאית' ועוד, ונאריך בזה בס"ד ועוד חזון למועד).

אולם עיין במ"ב (סי' תנג ט"ק מג) שכתב שחולה פטור מאכילת מרור אם קשה לו הדבר לבריאותו. וא"כ מוכח בדמקום חולי פטור מהמצוה. וכ"כ הערוה"ש (שם אות יד) שאם הוא חולה אינו חייב לשתות ד' כוסות של יין אם הדבר מזיקו. אלא דאכתי אין ראייה אלא לענין מצות דרבנן, אבל לענין מצות עשה מה"ת אכתי צ"ע. ועוד דיש לחלק בין העלול להיות חולה מחמת המצוה לבין מי שחולה כבר. [וכן מצאתי שיצא לחלק במקראי קדש (פסח ח"ב סי' ב) אלא דכתב שם, דבאמת בבשמים ראש ובלקט ישר המובאים לקמן משמע דאין לחלק בזה. אולם יש לדחות דשאני בנידון דידהו דכבר היה ידוע שדרכו ליפול בחולי אם יאכל, ועיין]. ועתה ראיתי במהר"ם שיק (א"ח סי' רס ד"ה עכ"פ) שכתב בפשיטות שמחויבים לקיים מצות אכילת מצה ומרור כל זמן דליכא חשש סכנה אע"פ שמזיק לו. וחיליה דיליה מהא דמבואר בשו"ע (סי' תעב טע"ג) דמי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לשתות לקיים מצות ד' כוסות. וכתב על זה דלא דוקא מצות אלא כל זמן שהוא בגדר חולה שאין בו סכנה חייב.

וכן דעת השבט הלוי (ח"ה סי' ריט), וכתב שאפי' המ"ב (שם סי' ק"ה) שכתב שמי שמצטער חייב בד' כוסות, אבל אינו חייב אם יפול למשכב מזה, כבר פירש בשער הציון (שם) דהיינו משום שאין זה "דרך חירות". וא"כ משמע שבשאר מצות "דליכא משום דרך חירות" חייבים אף בכה"ג, וגם הוא לא פטור רק בדרבנן אבל בדא"י עדיין אין לנו, ע"כ. וכן הכה"ח (סי' תנג אות ט"ז) פסק דוקא לענין אכילת כזית מרור דאם יחלה יום או יומים א"צ להביא עצמו לידי חולי ואיסורא נמי איכא. מיהו לכא"י יש לדחות הוכחת המהר"ם שיק ודעימיה, ד"ל דשאני מצות ד' כוסות שחכמים החמירו בה משום פרסומי ניסא, שהרי אפי' עני מוכר כסותו לקיים מצוה זו אע"פ שבשאר מ"ע פטור בכה"ג (סי' תרע"א) ומ"ב (סי' כה סי' ב). כ"כ בהשמים ראש (סי' צד) דמי שאינו יכול לסבול לאכול מצה או מרור וכשיאכל כזית מהם יחלה ויפול למשכב, פטור, דהתורה לחיים ניתנה ואין זה דרכי נועם, ואיסורא נמי איכא לחבול בעצמו. וההיא דר' יוחנן בירושלמי דהוי מחזיק רישא וכו' אבע"א דווקא ד' כוסות דחביבא להו משום פרסומי ניסא, ואב"א ר"י מדת חסידות הוא דעביד. וכן מוכח מהרא"ש (ברכות פ' מי שמתו סי' לא) שכתב דר' יוחנן לא הוה מנח תפילין כל השנה וכו', לפי שהיה חושש לראשו מקרירות [דאם כבר הוא חולה הרי נמי מצוה גדולה להברות גופו מכל חולי ועוסק במצוה פטור מן המצוה הוא ופטור משאר מ"ע], ע"כ. [והנה ראיתי מדר' יוחנן דלא מנח תפילין יש לדחות שאני תפילין דאסורים בהיסח הדעת, וכ"כ בבכורי יעקב (סי' תרס"ט סי' יח). ועי' בברכ"י (סי' תעב אות י וסי' יח אות ו) ומש"כ שאסור לחבול בעצמו יש לדון בזה דהרי איסור זה הוא משום "בל תשחית" וי"ל בדמקום מצוה שרי דאין זה בכלל השחתה, עיין בערוך נגר (יבמות ג), וצ"ע. ומש"כ דהוי עוסק במצוה דפטור מן המצוה הסכים עמו בקובץ שיעורים (ח"ב סי' ט), אבל בבנין שלמה המובא לקמן חולק עליו בזה].

וכן דעת תלמידו של התרומת הדשן הלקט יוסף (א"ח ע"מ 85 ד"ה כתב בהג המצות) בדמקום חשש חולי או חולשה וכאב "גדול" פטור, שהרי דרכיה דרכי נועם כתיב, עי"ש. וכן נקט החלקת יואב (שם). ונאע"פ שהבכורי יעקב (סי' תרס"ט סי' ו) כתי' דחולה צריך לאכול כזית בלילה הראשון אם אין חשש שתכבד חליו ויבא לידי סכנה ע"כ. כן מ"מ המ"ב לא הביא דבריו להלכת]. ועוד דהרי על מצות עשה מבואר ברמ"א באו"ח סי' תרנ"ו דהמבזז אל יבזוז יותר מחומש ואיך יבזוז את בריאותו שעליו היה מוציא יותר מחומש. וכ"כ האג"מ (א"ח ח"א סי' קעב) משום שעל מצות עשה גם אונס ממון יותר מחומש נחשב אונס לפוטרו ואולי גם בפחות מחומש כמבואר במג"א (שם סי' ק"ז), וא"כ כ"ש זה שעדיף לאדם אף מחומש ממון ויותר שהיה מוציא להתרפא אף כל ממונו שנחשב אונס ממצות עשה ופטור, ע"כ ונע"י דאייירי במי שהיה חולה במחלת שטות ונרפא ואיכא חשש דשוב יתקלקל. והנה לפי סברא זו י"ל דדוקא בחשש חולי שאדם היה מוכן להוציא ע"פ יותר מחומש ממונו הדין כן].

וגם בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' מ) כתב ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל דאינו מחויב להכניס עצמו בצער וחולי בשביל מ"ע, דהא צער הגוף וחולי עדיפא לאנשי מממונא ונע"י שחכמתו הוכחתו לכך, אולם שוב כתב דיש לדחות ראייה זו בכמה גוונים. ועי"ש (ד"ה ואכן) דמ"מ אסור להחמיר ע"ע אף היכן דמרגיש בעצמו שלא יזיק לו אך דרופא בקי אומר דאפשר דזיק לו. ועי' בזה בבצל החכמה (ח"ה סי' צג אות ה). ועל פי דבריו כתב בצ"ח (ח"ד רס"ב) דאין חיוב להכניס א"ע לחולי וסבל בשביל לאכול הכזית מצה או מרור, או שתיית היין של הד' כוסות, הגם שסכנה לא יהא נשקף לו מזה. וגם אינו רשאי להחמיר על עצמו. ונלא פעם אנו עדים על הבאת מדקדקים ומחמירים לבית החולים לטיפול קל או כבד, ועכ"פ לאדם הסובל מאכילת מצה יש להורות לכל היותר שיאכל רק כזית מצה בלבד, שחונה או שרויה, ובשיעור המצומצם ביותר, ולא בבת אחת אלא קימעא קימעא, ובתוך כדי שיעור אכילת פרס הקל ביותר. ואת המרור יש להקל לו שיאכל אפילו פחות מכזית, ע"כ]. וכן פסקו הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש פסח פ"ט אות ג) והתשובות והנהגות (ח"ה סי' קמ"א), ודו"ק. ונע"י בנת"ס (סי' צ) שמבואר דמי שאינו יכול לאכול כזית מצה כדי אכילת פרס יכול לקיים מצוה מצה, ע"י שלא יבלענה כזית אלא יכניסו לבית הבלעיה ויהנה ממנו ושוב יוציאנו ויכניסנו עד שיהנה משעור כזית בתוכו"פ. ולשטתו אזיל דלענין מצה לא בעינן אלא הנאת גרון. וכי"כ במנחת חינוך (מצוה ו אות א-ב) דהנאת גרון בעינן. וכן מוכח במ"א (סי' רי סי' א) שאכילה דאיסורין שווה לאכילה דמצוות שהרי ציין שם לדברי המחבר בסי' תע"ה טע"ו הכוחה לשעור זמן אכילה לענין איסורים וברכת הנהנין. וכי"כ המהר"ם שיק (א"ח סי' ר), ודלא כהמחצה"ש (סי' תנה ט"ק ד) דס"ל שהנאת מעיים בעינן. ועי' באמרי בינה (פסח סי' ב).

פיני מוסר - עבודת המועדים חודש ניסן והכנה לחג הפסח

הנה עומדים אנו בפתחו של חודש ניסן, חודש הכולל פריטים רבים, החל מפרשת החודש שבשנה זו חלה יחד עם ראש חודש, והן ימי חודש ניסן מיוחדים הם מצד עצמם, והן מצד ההכנה לחג הפסח הממשמש ובא, ונראה להתבונן בכמה נקודות בעבודת ימים אלו.

פרשת החודש וחודש ניסן כתב בספר נתיבות שלום להארמ"ר מסלונים (סוף שמות, ענין פרשת החודש) "החודש הזה לכם ראש חדשים, הוא ראש וראשון לכל זמני ההתחדשות של השנה וגדול מכולם. וכמאחז"ל בניסן נגאלו וביניסן עתידין להגאל, שהחדש הזה אשר בו נגאלו ובו עתידין להגאל מסוגל להתחדשות כברייה חדשה במדרגה הגדולה ביותר מכל זמני ההתחדשות, מכל החגים והזמנים שבמשך השנה. וכמו שהתורה מודגשה שהדבור היה בארץ מצרים, שבהיותם בארץ מצרים, בשיא החשכות, שקועים במצרים ערות הארץ מקום הטומאה, שם נאמרה להם מצות ההתחדשות" ויה"ר שזכה לשפיע ההתחדשות הנשפע בשבת זו, הן לחודש ניסן והן לכל השנה.

כתב בקונטרס בעניני חודש ניסן להגר"ח קרלנשטיין שבר"ח ניסן מתחדש השפע על כל השנה, והוא עפ"י מה שהביא שם (עמ' ט) בשם הגר"א לנאר מה שאין נופלין על פניהן בכל חודש כש שהדרש נגמל בפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים" כלומר דכל החודש הוא כמו ראש חודש, ולכן כולו אסור בתענית. עוד הביא בשם הש"ס (מסכת פסחים פ"א כ"א, ד) שכתב שבכל ימי חודש ניסן יש קדושת ראש חודש, וביאר בזה כי כל החודש הוא בבחינת "ראש חודש" לכל חרשי השנה, והוא שנרמז בפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים".

עוד כתב שם בגדול מעלת ר"ח ניסן "והנה כל ראש חודש משפיע על כל החודש, וכמו שכתבו הקדמונים ז"ל דכמו שהנהגת חיים בראש השנה משפיע על כל ימות השנה, ע"י ברמ"א או"ח סי' תקפ"ג בשם הירושלמי שלא יישן אדם ברי"ח כי ע"ז מלוו יישן כל השנה, ע"י"ש. כמו כן הנהגת האדם בראש חודש משפיע על כל החודש, ולכן נקראו "ראש השנה, ראש חודש", ולא "תחילת השנה" או "תחילת החודש" (והביא כן מר' צדוק הכהן פרי צדק ח"ב דף ק"ט).... והנה כי כמו שהראש שהוא משכן המוח משפיע על כל האברים וממנו נמשך החיות לכל הגוף, כן בראש החודש משפיע על כל החודש, כולו מה שיש בימי החודש נמצא בכה כיום ראש חודש שהוא יום לידת החודש... ולכן ג"כ הפעילות שנושאה האדם ביום ר"ח משפיעין על כל החודש".

ולפי"ז כתב "ומעתה הרי מתבאר לך ג"כ טעם חדש להענין הנ"ל דבר"ח ניסן מתחדש השפע על כל השנה, דהנה לפי הנ"ל דכל חודש ניסן הוא בראש חודש" לכל חודשי השנה, אזי הרי נמצא דכל חודש זה משפיע על כל השנה, וכיון דכל החודש מושפע מיום ראש החודש אזי הרי גם כל חודש ניסן מושפע מיום ר"ח ניסן, ונמצא ממילא דיום ר"ח ניסן יש בו התחדשות על כל י"ב חודשי השנה".

עוד הביא שם (עמ' טו) בשם ספר אגרא דכלה פ"ר פקודי בשם קדמונים "י"ב ימים הראשונים, כל יום רומז לחודש שלם, וזכי הראות יולין להתבונן בכל יום איזה מאורעות יהיו בחודש אשר נגד היום ההוא". נקיו הבית מחמץ והנה ידוע דברי חז"ל שהחמץ רומז ליצה"ר (עי' ברכות יז, ברש"י שהשאר שבעיפה הוא יצה"ר המחמיצין) וכתב על זה הרדב"ז בחשבוה (סי' תתקע"ז מה"ס תקמ"ו) "ועל דאני סומך על שם שאמר רז"ל במדרשות כי החמץ בפסח רמז ליצה"ר והוא שאור שבעיפה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש אותו בכל מחבואות מבישותיו, ואפילו כל שהוא לא בטיל" והיינו שלכן מצונו חומרא מיוחדת מה שלא מצונו בשאר איסורים, שחמץ אין לו ביטול. וכתב על זה החיד"א (שמחת הרגל)

האם איכא חיוב לאכול מצה כל ימי החג

כתב האבן עזרא (שמות יב, כ ומשפטים כג, טו) אין בכל מושבותיכם תאכלו מצות רשות כמו ששת ימים תעשה מלאכה רק חיוב למען תזכור. מבואר מדבריו דאיכא חיוב לאכול מצה כל ז' ימי החג.

מאיך מצינו בחזקוני שכתב על הפס' (שמות יב, יח) "בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לאחד בערב", יש לך דברים שמקבלין שכר בעשייתן ועונש כשאין עושים אותן, כגון מצה בלילה הראשון, ויש לך דברים שאין מקבלין שכר בעשייתן ועונש כשאין עושים אותן, כגון מצה מליל ראשון ואילך, ומ"מ במצות "מצות תאכלו ז' ימים" כתיב, כלומר אם אכל מצה כל ז' הימים קיים הוא הפס' זה של ז' ימים מצות תאכלו, ע"כ. מבואר דאיכא מצוה בלעמא באכילת מצה כל שבעה. נוכח בראש"ש (משנ"ק פ"א ס"ט א) כתב "ז' ימים" לא נאמר אלא לאכילת מצה, משמע דס"ל דאיכא מצוה אכילת מצה כל שבעה].

וכבר ידועים דברי הגר"א במעשה רב (אות קפה) שכתב דז' ימים תאכלו מצות כל ז' מצות עשה מדאורייתא היא. וכן נקט החת"ס (פסחים ה. ד"ה ואיתקש השבתת שאור) וכתב דנהי ענינו נענש אם לא אכל מצה בשאר הימים מ"מ יש לו שכר אם אכל מצה ביום ובלילה נועין עוד בשו"ת חת"ס (י"ד סי' קצא ד"ה ומ"ה התוס') שעשה סמוכים לדברי החזקוני. ועיין בהגהות חת"ס (סי' תרל"ט על הת"א סי' י"ג). וכל זה דלא כביאור הרא"ם (פ' בא) שנקט שפס' הני"ל אתי לאיסור אכילת חמץ נשוי"מ בספר חרדים (פ"ד אות י"א) שהביא בשם הרשב"ץ כדברי הרא"ם, ושכן מבואר בירושלמי. ובערוה"ש (סי' תנ"ה אות י"ח) כתב דכך מקובלני דאע"ג דאין חובת מצה רק בלילה הראשון מ"מ מצוה לאכול מצה כל ימי הפסח כדכתיב שבעת ימים תאכלו מצות, והא דקרו לה רשות נעין פסחים (קכ"א), לגבי חובה רשות קרו לה מפני שאין זה מ"ע אלא רצון ה' שיאכלו בני ישראל מצוה כל ימי פסח, עכ"ל. נוע"מ במקראי קדש (פסח ח"ב סי' מח אות ב) שכת' דאפי' אם נא' דאיכא מצוה היינו אם רוצה לאכול מצה אבל בשאינו רוצה לאכול כלל י"ל דאינו מצוה כמו שחיטה].

אולם בקובץ שיעורים (קדושין אות קמג) תמה על דברי החזקוני דלפ"ז היה אפשר לברך על אכילת מצה כל ז' וזה לא מצינו נועי"ש (אות קמ"ד) שכת' שיש לחקור במצות מצה כל ז' אם דוחה ל"ת מדאורייתא לתירוץ שני שבתוס' (קדושין ל"ח) כיון דקיים מצוה באכילתה, ועי' בקהילות יעקב (קדושין סי' ל"ד)].

ולכאורה דבריו צ"ע שהרי כבר עמד בזה הבעל המאור (פסחים כו: ב"ר"ף) דאמאי באכילת מצה אין אנו מברכים כל ז' כמו שמברכים על הסוכה כל ז' דהא גמרינן מהדדי שלילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות בין במצה בין בסוכה, ויש להשיב לפי שאדם יכול בשאר ימים לעמוד בלא אכילת מצה ויהיה ניזון באורז ודוחן וכל מיני פירות משא"כ בסוכה שאין יכול לעמוד בלא שינה ג' ימים והוא חיוב לישן בסוכה ולטייל בה, ע"כ.

ועכ"פ מוכח מדברי הבעל המאור שאכילת כל ז' הוי מצוה, דאי לא הכי הו"ל למימר דשאני מצה שאין בה מצוה כלל, וכן הבינו בדבריו הר"י ענגיל (גליוני הש"ס פסחים ל"ח). והאבנ"ז (סי' שנו אות ד), וכתב האבנ"ז שם דכונת הרז"ה שמקיימים מצוה באכילת מצה כל ז' כמו שעושה מצוה האוכל בסוכה בכל החג. והעירוני דלפי הבעל המאור לכאורה קשה אמאי מברכים על כל המצוות הקיומיות כמו שחיטה וכד' והרי לא בעי לא שחיט. ונ"ל לחלק דשאני שחיטה דאם רוצה לאכול בשר מחויב לחשוט, וכן לענין ציצית אם לובש ד' כנפות מחויב להטיל בו ציצית, משא"כ אכילת מצה בשאר הימים לא שייך בה חיוב כלל. שו"מ בשד"ח (ח"ו אסיפת הדינים מע' אכילה אות ז) שהביא בשם בעל הבנין שלמה שהקשה ותירץ כ"מ, אלא שסיים שעדיין לא נחה דעתו בזה. ועיין לקמן בסמוך בשם האבן עזרי. ועי' בתשובות והנהגות (ח"ב סי' ר"ג)].

אבל שו"מ באבן עזרי (סוכה פ"ו ה"ה) שנקט בהבנת דברי הרז"ה לאידך גיסא, והיינו שלענין סוכה איכא מצוה כל ז' משא"כ במצה, וטעם החילוק משום שלגבי סוכה שא"א לעמוד כל ז' בלא שינה ממילא נכללה בקרא "בסוכות תשבו ז' ימים" מ"ע על ז' הימים משא"כ בפסח מאחר שאפשר שלא יאכל מצה כל הז' ימים, אין זו מ"ע על כל ז' הימים. ואפי' לדעת הגר"א (שם) דס"ל דאיכא מצוה כל ז' מ"מ אין קיום מ"ע באכילתו אלא מצוה בעלמא, ע"כ. אולם מלשון המעשה רב הנ"ל נראה שכונת הגר"א למ"ע ממש. נועיין עוד בזה בפנ"י (פסחים כח: ד"ה שם בשעת שינו) ובברכ"י (סי' תנ"ה אות ו ד"ה שנים)].

ובחלקת יואב (ח"א מד' קמ"א סי' בא בהגה) יצא לדחות דברי הגר"א הנ"ל דאין דאין סרך באכילת מצה כל ז' [עיי"ש טעמו], ושכן הוי להדיא בריב"ש (סי' קנ"ט), וכן מוכח בתוס' (מנחות לו: ד"ה יצא) שכתבו דחול המועד פסח מיקרי "אות" ממה שאסור באכילת חמץ ולא כתבו משום מצות מצה [א.ה. אולם בתוס' (מ"ק טו. סד"ה רבי יוסי) כת' דחז"ל מיקרי אות משום שאוכלים מצה], וע"כ דבשאר ימות הפסח אכילת רשות גמור הוא וההיקש בא רק לענין חיוב לילה ראשונה דנפקא ג"כ מקרא דז' ימים כמבואר בפסחים (קכ"א), עכ"ל. וכן המהרש"ם (ח"א סי' רט סד"ה הנה באמת) הביא ראיה מדברי הריב"ש שאין מצוה לאכול מצה כל ז'. וכן נקט המנחת חינוך (מצוה י אות יג ד"ה והנה בפסחים).

ובאמת שכן משמע מהמ"א (סי' תרל"ט ס"ק יז) שכתב שהטעם שאין מברכין על מצה כל ז' היינו משום שאין מצוה באכילתו, אלא במה שאין אוכל חמץ, משא"כ בסוכה, ע"כ. ומקור דבריו מהמהרי"ל (ה"ל סוכה ע"מ ש"ע) [ועיין עוד בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' י"ד)]. אבל באמת אפשר דמודה דאיכא מצוה בעלמא כדעת החזקוני הנ"ל. אבל למעשה מדברי הט"ז (סי' תנ"ה ס"ק ג) מוכח דאיכא מצוה שהרי כתב על דברי הרמ"א שם דמותר לאכול מצה שלשו אותם במים של שכונת המת משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע. והביאו המ"ב (שם). וע"כ דס"ל דאיכא מצוה באכילתם כל ז' ימים, וכ"כ בנשמת כל חי (פלאג"י סי' מב ד"ה חה דאית') לדעה זו. וכן במ"ב (סי' תנ"ה ס"ק מה) הביא דברי הגר"א דעכ"פ מצוה איכא לאכול מצה כל ז' אלא שאינו חיוב. ובאור לציון (ח"ג פט"ו אות טו ובהגה שם) הוכיח שדעת הרמב"ם כהחזקוני דאיכא מצוה כל ז', וכתב דבשאר הימים מקיימים את המצוה אף במצה עשירה. ועיין עוד בזה בציץ אליעזר (ח"י סי' כו אות א) ובמקראי קדש (פסח ח"ב סי' מח אות ב)].

"הנה נמצא לפי דברי הרדב"ז, דהרמזו של החמץ הוא הפשט, כי כל החומרות האלו לעורר האדם שצריך להתרחק מאוד מן היצר הרע, ולחפש בחורי ובסקרי חרדי לבו אם שמץ של יצה"ר נמצא בו, ולמהר לבערו ולשפרו באש התורה, ולהזהר מאוד בכל יראה, וכולי האי ואולי יציל מהיצ"ר". ונמצא לפי זה שיכול האדם לכוון בשעת הקניין לפסח שכשם שמבטח את החמץ כך מבטח את היצה"ר מקרבו וכמשי"ת החידושי הר"ם (עניני פסח) "כשם שצרכים לבער מביתו כל החמץ והזוהמה ולהכשיר ולנקות את הבית ואת כל הכלים, כך צריכין לבער מקרבו לכוון פסח את כל הרפש והזוהמה שנצטברו במשך כל השנה, והזהר שאמרנו חז"ל 'משכו ידכם מעבודת זרה וקחו לכם צאן למצוה'. וכ"כ בספר קב הישר (פרק פ"ט) "ונכון ללמד לבית ישראל בהיותן מגועלין ומבלבטים הכלים מפני החמץ, שיכוונו שכמו כן יבער הקב"ה את היצה"ר".

ההכנה הרוחנית לחג הפסח מיוחד הוא חג הפסח משאר החגים, הן מצד הלכותיו הרבות ולכן נאמר דין מיוחד של "שאלוין ודורשין בהלכות הפסח שלושים יום קודם החג", והן מצד הענינים הרבים הדורשים הכנה רוחנית, כגון עניני חמץ ומצה, ההכנה לקיום מצות האכילה שכליל הסדר, וכן קיום מצות סיפור יציאת מצרים ועוד. וראוי לכל אחד לקבוע לעצמו זמן לעיין בעניני החג ולהכין עצמו בהכנה הראויה, וכמו שכתב הג"ר ישראל אליהו ויינטרוב זצ"ל (הובא בספר "אגרות דעת" אות קס"ה) "דבר שקיבל ערך בעני האדם או התייה הגובת הנפש אליו במקביל. הערכה של הדברים שבקדושה הוא כפי מה שהכיר והשיג אותם דוקא. ההתבוננות היא הפתח להכנס להערכה. כדאי להשתקע בכל יום עם לכה"פ ללמוד מאמרים מעניני דפסח המגביהים ערך הימים בעיני האדם, ולהתבונן בהם. ואז כשיבוא שעת הסדר שהוא הלמעשה מוזה, תגיב הנפש לכל מה שספגה באופן ספונטני. ניסו זה ויראו האמת בזה". וכל זה מלבד ההכנה הנדרשת להגדה של פסח. הן בפירוש המילים והן במחמת הענינים ועומקם. והחכם עיניו בראשו למצוא זמן תורן כל טיידות דמוצה, להגיע גם בהכנה הרוחנית הנדרשת לחג קדוש זה.

קדושת ליל הסדר עוד יש ליתעב את גודל מעלת קדושת ליל הסדר, וכמו שכתב הג"ר חיים ברכב (מורה חיים פ"ד) "מה נורא הוא הלילה ליל התקדש הנזל ליל הסדר, לילה המאירה בשחקים ולדורים על הארץ כאור יום מהאור הערב הגנוז לצדיקים מששת ימי בראשית, אין לילה כמהוה בכל השנה כולה כמו ליל זה המסוגלת ומיועדת להתעלות ולקרבת ה', הוא הלילה שהתורה הקדושה מעידה עליה (שמות יב, מב) "ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליל שמורים לכל בני ישראל לדורותם"...

עוד יש להביא מדברי הש"ה (מסכת פסחים) שכתב "קדושת הלילה הוא ליל הימים הנהוגים היא קדושה רבה כמאור, כי אז בחר בנו השי"י מכל העמים וקדשנו במצותיו, על כן ראוי לאדם להיות נזהר שלא ידבר בלילה זו שום שיחה משיחת חולין, ויהיה בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדביקות השי"י רגע כמימא, רק יתעסקו הכל במצות הלילה הזה ובספוריו ניסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו". יעזרנו ה' להגיע ללילה קדוש ונשגב זה, ולקיים כל מצותיו מתוך שמחה אמיתית והתעלות הרוח והנפש, וצריך הרבה תפילה וסיעתא דשמיא לנהוג את ההנהגה הראויה והכנונה בלילה זה, שמצד אחד כולו קדושה והתעלות ורוממות, וכפי גודל הקדושה והרוממות מנסה היצה"ר להביא את האדם לידי נסיונות שונים של כעס וקפיידא וכדו', וצריך הרבה הכנת הנפש להתגבר על כל נסיונות אלו ולכוון שאע"פ שמצינו רוצים ושורפים אנו לקיים את מצוות הלילה ברוגה המרוממת והגבוהה שאפשר, ומאיך עלינו להיות מוכנים שכל מה שיהיה בפועל זהו רצון ה', והזהר מאוד ביותר עבוננו, וכידוע מבעשים על כמה מגדולי ישראל שהכינו מצות מהדרות מאד וברגע האחרון נלקחו ואשברו וכדו', וידעו לעמוד בנסיון ולא לבוא לידי כעס. ויה"ר שלא נבוא לידי נסיון, ונזכה לכל הארות והשפעות ליל קדוש זה, ולנצל כראוי את כל ימים קדושים אלו, הן ימי ההכנה לחג הפסח, הן ליל הסדר וחג הפסח עצמו, והן ימי ספירת העומר שבאים אחריהם, שזו התכלית של כל יציאת מצרים להכין עצמנו בעוה"ת לקראת מתן תורתנו.

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת חג הפסח ליל הסדר" מסדרת עבודת המועדים

העלון נתרם
מ"ר ר' חיים פנחס שיינברג זצוקלה"ה
 © שמעתא עמיקתא - לקבלת או הפצת הגיליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל
 AMIKTA571@GMAIL.COM